

LEKSYKON KATECHETYCZNY

Redakcja
KS. JAN KOCHEL
KS. JERZY KOSTORZ

© Copyright by Wydawnictwo JEDNOŚĆ, Kielce 2022

Konsultacje naukowe:

bp prof. dr hab. Janusz Mastalski, UPJPII Kraków

ks. prof. dr hab. Kazimierz Misiaszek SDB, UKSW Warszawa

ks. prof. dr hab. Krzysztof Pawlina, Akademia Teologiczna Warszawa

ks. prof. dr hab. Wiesław Przygoda, KUL Lublin

Autorzy haseł – s. 803-807

Korekta

Joanna Pisiewicz

Redakcja techniczna

Marcin Satro

Projekt okładki

Justyna Kułaga

Zdjęcia na okładce:

(u góry) Adobe Stock/Giulio Di Gregorio

Rzym, Bazylika św. Pawła za Murami, mozaika w absydzie,

Chrystus na tronie w otoczeniu apostołów

(pośrodku) Shutterstock/Marcin Kadziolka

ŚDM, Brzegi k. Krakowa, 30 lipca 2016 r.,

Papież Franciszek wśród młodych pielgrzymów

(pozostałe) Archiwum Wydawnictwa „Jedność”

ISBN 978-83-8144-615-0

Wydawnictwo JEDNOŚĆ

25-025 Kielce, ul. Jana Pawła II nr 4

Dział sprzedaży: tel. 41 349 50 50

Redakcja: tel. 41 349 50 00

www.jednosc.com.pl

e-mail: jednosc@jednosc.com.pl

Druk i oprawa:

Drukarnia im. A. Półtawskiego

www.drukarnia.kielce.pl

Warszawa 2007, s. 490-493; Majewski M., *Szkoła podmiotem uczenia religii i katechezy*, w: M. Majewski (red.), *Katecheza w szkole*, Lublin 1992, s. 44-55; Misiaszek K., *Katecheza parafialna*, w: R. Chałupniak, J. Kocheł, J. Kostorz, W. Spyra (red.), *Wokół katechezy posoborowej*, Opole 2004, s. 201-203; Murawski R., *Historia katechezy. Katecheza w pierwszych wiekach*, cz. I, Warszawa 2011; tenże, *Historia katechezy. Katecheza w średniowieczu*, cz. II/1, Warszawa 2015; tenże, *Katecheza*, w: R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski (red.), *Leksykon teologii pastoralnej*, Lublin 2006, s. 344-348; Osewska E., *Katecheza rodzinna w polskich dokumentach katechetycznych*, w: „Studia nad Rodziną” 7/12(2003), nr 1, s. 35-48; też, *Katecheza rodzinna*, w: E. Ozorkowski (red.), *Słownik małżeństwa i rodziny*, Warszawa-Łomianki 1999, s. 186-187; Osiał W., *Historia katechizmu. Geneza i rozwój katechizmu w Kościele katolickim od I do XVI wieku*, Warszawa 2013; tenże, *Zarys historii nauczania i wychowania religijnego młodzieży*, „Studia Katechetyczne” 11(2015), s. 121-140; Słowiński J.Z., *Katechizmy katolickie w języku polskim od XVI do XVIII wieku*, Lublin 2005; Szpet J., *Tradycja katechizmów i podręczników katechetycznych w Wielkopolsce*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 33(2018), s. 177-213; Wrońska H., *Katecheza szkolna i parafialna*, „Roczniki Teologiczne” 35(1998) z. 6, s. 63-75; Zajac M., *Parafia miejscem katechezy*, w: S. Kulpaczyński (red.), *Miejsca katechezy. Rodzina, parafia, szkoła*, Lublin 2005, s. 73-98.

ks. Jarosław Czerkawski

KATECHEZA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

Katecheza osób z niepełnosprawnością opiera się przede wszystkim na słowie Bożym zawartym w Piśmie św. i Tradycji, które uczą, że każdy człowiek został stworzony *na obraz Boży* (Rdz 1,27) i jest zdolny do poznania oraz miłowania swego Stwórcy (KDK 12). Adresatem Ewangelii jest *osoba historyczna*

i konkretna (RH 13), znajdująca się w określonej sytuacji oraz będąca pod wpływem uwarunkowań psychologicznych, społecznych, kulturowych i religijnych. Kościół głosi katechezę wszystkim osobom, zdrowym i chorym, pełnosprawnym i niepełnosprawnym, bez względu na różne ograniczenia. *Dyrektorium katechetyczne z 2020 r.* podkreśla, że „troska Kościoła o osoby z niepełnosprawnością wyrasta z działania samego Boga. Wzorując się na Synu Bożym, który poprzez swoje wcielenie, jest obecny w sytuacji każdego człowieka, Kościół rozpoznaje w osobach z niepełnosprawnością wezwanie do wiary i do dobrego, wypełnionego znaczeniem życia. Temat niepełnosprawności jest bardzo ważny w ewangelizacji i formacji chrześcijańskiej. Wspólnoty są wezwane nie tylko do troski o słabszych braci, ale także do dostrzeżenia Jezusa, który jest w nich obecny w szczególny sposób” (DK 269). W ostatnich latach rozwinęła się świadomość eklezjalna i społeczna oraz dokonał niewątpliwy postęp w pedagogice specjalnej, co sprawiło, że rodzina i inne miejsca formacyjne mogą podjąć skuteczne działania w celu inkluzji osób najslabszych, w czym zawierała się również promocja ich czynnego udziału w katechezie. Dorobek katechetyki specjalnej bazuje na badaniach i publikacjach H. Bissonniera, J. Mesny'ego, M. Orbana, G. Webera, V. Donatella, K.M. Laucha, Z. Brzezińskiego, K. Sosny, B. Rozen i A. Kicińskiego.

1. Katecheza osób z niepełnosprawnością intelektualną. Podział niepełnosprawności intelektualnej na cztery stopnie: lekka, umiarkowana, znaczna i głęboka służy głównie potrzebom edukacyjnym. Orzekanie o niepełnosprawności do celów edukacyjnych odbywa się w poradniach specjalistycznych. Ich rezultaty mają wpływ tylko na metodykę pracy katechety i ustalenie indywidualnego programu katechetycznego. Inkluzywne działania katechetyczne polegają

na opracowaniu całościowej propozycji drogi rozwoju wiary każdej osobie z niepełnosprawnością, do której mają oni prawo jako ochrzczeni, czyli powołani do zbawienia.

W Polsce szkoły, gdzie uczęszczają uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, realizują programy nauczania opracowane przez nauczycieli i pedagogów specjalnych zgodnie z obowiązującą podstawą programową dla uczniów szkół ogólnodostępnych. Podstawa programowa ustala dla danego etapu edukacyjnego cele edukacji i zadania szkoły, podaje treści i precyzuje osiągnięcia uczniów. Jednocześnie podstawa pozostawia dużą dowolność nauczycielom w zakresie doboru dróg realizowania celów i zadań oraz metod wspomagania uczniów w dochodzeniu do postulowanych osiągnięć. Rozporządzenie dotyczące programów daje nauczycielom możliwość podejmowania decyzji co do ich stosowania, ale podkreśla, że proces kształcenia jest integralną całością, dlatego funkcjonuje pojęcie *szkolny zestaw programów*. Są to często programy autorskie, dostosowane do możliwości i umiejętności uczniów. Wszyscy nauczyciele uczący daną klasę mają ustalić zestaw programów tak, aby obejmowały one całość podstawy programowej. Organizację pracy szkoły winna cechować elastyczność form – dostosowanie ich do potrzeb i możliwości dziecka z niepełnosprawnością intelektualną. Zgodnie z tą strategią edukacji, nie wyznacza się również oddzielnej podstawy programowej katechezy dla tych osób. Niemniej tam, gdzie wymaga tego praktyka katechetyczna, należy dostosować program do możliwości psychofizycznych oraz tempa uczenia się ucznia. Może to być program katechezy zatwierdzony przez biskupa diecezjalnego. Nie wyklucza się jednakże zatwierdzania takich programów do użytku ogólnopolskiego.

Celem nauki religii uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiar-

kowym lub znacznym jest rozwijanie zdolności we wzroście w świętości, wprowadzanie do funkcjonowania we wspólnocie wierzących, rozumienia i przyjmowania za własne przykazania miłości Boga i ludzi, a przede wszystkim wyposażenie – stosowanie do możliwości – w takie umiejętności i wiadomości, które pozwolą na postrzeganie siebie jako dzieci Bożych, stworzonych na Jego obraz i podobieństwo, oraz na pełne uczestnictwo w życiu sakramentalnym. Katecheza uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym opiera się na indywidualnych programach katechetycznych, opracowanych przez katechetów wspólnie w zespołach specjalistów. W pracy katechetycznej położony jest nacisk, aby nawiązać współpracę szkoły z rodziną i proboszczem, a ponadto przygotować wspólnotę parafialną do przyjęcia ucznia, zaakceptowania go i udzielania mu wsparcia duchowego.

Praca rewalidacyjno-wychowawcza z dziećmi z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębokim to praca z dziećmi, których potencjał rozwojowy i talenty są mało znane i wymagają indywidualnego i cierpliwego wsparcia. Praktyka wykazuje, że katecheci posługujący wśród osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębokim odkrywają potrzebę rozwoju duchowego tych osób. Komunikację niewerbalną nazywają komunikacją serca. Tworzą atmosferę, która umożliwi uczniom przeżywanie *sacrum* we wspólnocie religijnej, z jej specyficzną symboliką, muzyką, śpiewem i zapachem. Tworzą warunki do uczestniczenia tych osób w życiu Kościoła przez udział we wspólnej modlitwie i w uroczystych obchodach świąt kościelnych; umożliwiają obecność w miejscach kultu oraz przystępowanie do sakramentów świętych.

Troska duchowa przejawia się w katechezie tych osób do życia sakramentalnego. Odpowiedzi od Magisterium Kościoła docze-

kali się ci, którzy mieli wątpliwości co do tego, czy Komunię św. mogą przyjąć osoby z niepełnosprawnością w stopniu głębokim bądź inne niemające możliwości komunikacji werbalnej. Benedykt XVI w adhortacji *Sacramentum caritatis*, będącej wyrazem troski o zapewnienie Komunii eucharystycznej wszystkim osobom niepełnosprawnym intelektualnie, podkreśla, że otrzymują one Eucharystię w wierze, również w wierze ich rodziny lub wspólnoty, która im towarzyszy (SC 58). Franciszek potwierdził to również jednoznacznie: „przede wszystkim potwierdzam z całą stanowczością prawo osób z niepełnosprawnością do otrzymania Sakramentów tak, jak wszyscy inni członkowie Kościoła. Wszystkie celebracje liturgiczne w parafii powinny być dostępne, aby każdy razem z braćmi i siostrami mógł pogłębiać, celebrować i żyć własną wiarą. Specjalną uwagę należy zwrócić na osoby z niepełnosprawnością, które nie otrzymały jeszcze sakramentów inicjacji chrześcijańskiej: powinny one zostać przyjęte i włączone w formację katechetyczną przygotowującą do tychże Sakramentów. Łaska, którą one niosą ze sobą, nie może zostać przed nikim wstrzymana” (Franciszek, *Orędzie na Międzynarodowy Dzień Osób z Niepełnosprawnością*, nr 3, Watykan 2020). Z pewnością te zapisy oczekują skodyfikowania w kodeksie prawa kościelnego, jednak Magisterium Kościoła rozstrzyga już teraz pełen udział tych osób w życiu sakramentalnym (zob. DK 272). Każdy ochrzczony, również osoba z niepełnosprawnością, jest wezwana do pełni życia sakramentalnego, także w przypadku poważnych zaburzeń.

2. Katecheza osób ze spektrum autyzmu.

Katecheza osób z autyzmem wymaga stałego procesu towarzyszenia i modyfikowania indywidualnych programów katechetycznych. Istotne jest, aby katecheci – na miarę swych możliwości – dobrze poznali specy-

fikę spektrum autyzmu i nie skupiali się na ograniczeniach, ale szukali dróg i środków katechetycznych, które pomogą tym osobom nawiązać relację z Bogiem. Głównymi objawami autyzmu są jakościowe nieprawidłowości wzajemnych interakcji społecznych, jakościowe nieprawidłowości w porozumiewaniu się oraz ograniczone, powtarzające się i stereotypowe wzorce zachowania, zainteresowań i aktywności. Katecheci uczestniczą w powstawaniu wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia i na jej podstawie wnoszą wkład w opracowywanie i modyfikowanie indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego lub/i opracowują indywidualny program katechetyczny w uzgodnieniu z właściwymi władzami kościelnymi.

Współczesna katecheza specjalna w Polsce skupia się na próbie zintegrowania swoich oddziaływań ze szkołą, wspólnotą parafialną i – przede wszystkim – z rodziną. Trzeba jednak podkreślić, że „zintegrowana” nie oznacza „umieszczona wewnątrz”, np. szkoły, lecz połączona siecią wzajemnych relacji odzwierciedlających miłość, która pozwala rozpoznawać uczniów Jezusa. Bóg nie jest abstrakcją. Jest Żyjącym, z którym nawiązujemy relację, a w niej nasza umiejętność rozumowania jest względna. Osoba z autyzmem nie może być postrzegana jako dziwna i pozbawiona kontaktu z rzeczywistością. Trzeba docenić te jej możliwości w takiej mierze, w jakiej je ona posiada. To ewangeliczna służba niepełnosprawnym, aby nie zatracili swoich talentów, lecz je pomnożyli. Każdy człowiek bowiem, także osoba z autyzmem, otrzymała je od Boga.

3. Katecheza osób z dysfunkcją słuchu.

Katecheza osób niesłyszących i niedosłyszących wymaga specjalnego przygotowania, znajomości psychiki dziecka, przestrzegania określonych zasad nauczania, znajomości specjalnych metod, a zwłaszcza znajomości

języka migowego (Polskiego Języka Migowego [PJM] lub innej odmiany języka migowego stosowanego w ośrodku). Spośród wielu cech umysłowych, podkreślających odrębność psychiki dziecka z niedosłuchem, najistotniejsze dotyczą sfery poznania. Osoby te nie są pozbawione zdolności poznawczych, ale poznanie przez nie rzeczywistości jest w różnym stopniu ograniczone. U dziecka z niedosłuchem pierwsze wiadomości i umiejętności wytwarzają się na podstawie wzroku, węchu, smaku oraz dotyku. Dziecko to odbiera bodźce wzrokowe, smakowe, węchowe i dotykowe, lecz nie łączy ich z nazwą, gdyż jej nie słyszy. Uczniowie z dysfunkcją słuchu są zróżnicowani, ponieważ stopień uszkodzenia słuchu i inne czynniki o charakterze rehabilitacyjnym i edukacyjnym warunkują proces nauczania – uczenia się. We współczesnych klasyfikacjach wyróżnia się cztery kategorie zaburzeń słuchu: niesłyszący, słabosłyszący, niedosłyszący i funkcjonalnie słyszący. W praktyce pedagogicznej spotykamy się natomiast z dwoma grupami uczniów: uczniowie niesłyszący i uczniowie słabosłyszący.

W katechezie osób z dysfunkcjami słuchu stosuje się *Podstawę programową katechezy dla szkół publicznych*. Korzystając jednak z tego dokumentu, należy zwrócić uwagę na przedstawianie pojęć trudnych, a zwłaszcza na stopniowe wprowadzanie do wspólnoty Kościoła. Duża część tej grupy katechizowanych bardziej jest skoncentrowana na relacji ja–ty, aniżeli na relacji my–ogół. W niektórych ośrodkach wychowawczych w kontakcie z osobami niesłyszącymi kładzie się nacisk na odczytywanie mowy z układu ust. W innych z kolei akcentuje się tzw. totalną metodę kontaktu, w skład której wchodzi wyraźne wypowiedzianie słów, znaki migowe, mimika twarzy, gesty ciała i zastosowanie środków technicznych w postaci obrazów, plansz, układanek, przeźroczy i filmów. Katecheta powinien dobrze

poznać i kontynuować metodę pracy stosowaną w ośrodku, gdzie posługuje. Powinien też ściśle współpracować z duszpasterstwem osób niesłyszących w swojej diecezji. Potrzeba doskonalenia metodyki katechezy i nauczania religii przy różnych formach edukacji i różnych poziomach kompetencji językowej. Przede wszystkim metodyki pracy z dziećmi kształconymi w integracji oraz z dziećmi dotkniętymi niepełnosprawnościami sprzężonymi.

4. Katecheza osób z dysfunkcją wzroku.

Realizacja celu katechezy, jakim jest doprowadzenie katechizowanego do spotkania z Chrystusem, a także do osiągnięcia dojrzałości jego wiary, wymaga uwzględnienia specyfiki każdej osoby. W wypadku dzieci niewidomych i słabowidzących katecheta uwzględnia uwarunkowania płynące z niepełnosprawności wzroku i jej następstwa w ich życiu codziennym, wychowaniu i kształceniu. Niepełnosprawność skutkuje bowiem nie tylko w ich życiu osobistym. Ma również wpływ na ich sytuację życiową i funkcjonowanie w środowisku rodzinnym, szkolnym i parafialnym. W procesie katechizacji uczniów z uszkodzonym wzrokiem szczególnego znaczenia nabiera współpraca katechety z rodzicami, z wychowawcą klasy, z psychologiem i szkolnym pedagogiem oraz szeroko rozumianym duszpasterstwem osób niewidomych. Przepisy ministerialne wyróżniają dwie grupy dzieci: niewidome i słabowidzące. Dzieci niewidome to takie, które wskutek braku wzroku posługują się pismem punktowym. Natomiast dzieci słabowidzące to takie, które mogą posługiwać się pismem czarnodrukowym. Aspekt oddziaływań pedagogicznych jest bardziej rozbudowany. W katechezie osób niewidomych i słabowidzących stosuje się *Podstawę programową katechezy dla szkół publicznych*. Gdy utrata wzroku łączy się z niepełnosprawnością intelektualną, należy stosować

Podstawę programową dla osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Katecheza uwzględnia strukturę poznania u dzieci niewidomych, która ma charakter dotykowo-słuchowy, a zatem w procesie poznawczym kluczową rolę odgrywają zmysły dotyku i słuchu, wspierane przez inne zmysły. Dotyk i słuch są też wykorzystywane w orientacji przestrzennej i poruszaniu się oraz w wykonywaniu czynności samoobsługowych. Oznacza to, że obrazy przedmiotów i zjawisk, jakie posiadają dzieci niewidome, pozbawione są elementów, które związane są ze wzrokiem, takich jak światło i barwy, oraz to, że dzieci te muszą być uczone sposobów poruszania się oraz czynności samoobsługowych przy pomocy technik bezwzrokowych.

Katecheza stosuje metodykę znaną dzieciom niewidomym z nauki szkolnej, gdzie posługują się one pismem punktowym Braille'a i korzystają ze specjalnych pomocy dydaktycznych. W katechezie, jak w nauce szkolnej, dzieci słabowidzące posiłkują się przede wszystkim technikami wzrokowymi. Używają głównie pisma płaskiego, czarnodrukowanego. Korzystają przy tym z pomocy optycznych lub sięgają po odpowiednio powiększony druk. Mogą one korzystać z metod wizualnych, które jednak muszą być odpowiednio zaadaptowane do stopnia ich niepełnosprawności. Posługiwanie się technikami wzrokowymi przez dzieci słabowidzące jak pisanie czy czytanie, przebiega wolniej niż w wypadku dzieci widzących. Dzieci słabowidzące nie stanowią jednolitej grupy. Katecheci muszą w tym celu poszukiwać nowych form przekazu i najodpowiedniejszych metod, które pomogą tym osobom spotkać się z Jezusem.

Katecheza osób z niepełnosprawnością rozwija się, ponieważ Kościoły lokalne, w ramach kultury włączania i wbrew logice odrzucania, otwierają się coraz bardziej na te osoby. Przed katechezą specjalną w Polsce

stoi zadanie, aby ich udział w programach katechetycznych stawał się czymś zwyczajnym. Ludzie z różnymi niepełnosprawnościami przeżywają relację z Bogiem w sposób bezpośredni i intuicyjny, a tym samym konieczne jest stałe towarzyszenie i prowadzenie ich w wierze. Katecheci podczas różnych form dokształcania są zachęceni, aby znajdować skuteczne środki dotarcia z Dobrą Nowiną do tej grupy wiernych. *Dyrektorium o katechizacji* podkreśla, że „przydatna jest w tym względzie dynamika i język doświadczenia wykorzystujący wszystkie zmysły oraz głęboko i osobiście angażujące wszystkie schematy narracyjne. Dlatego konieczne jest właściwe przygotowanie katechetów do tej posługi” (DK 271). Istnieje potrzeba i dziś jest możliwość głoszenia słowa Bożego w katechezie osobom cierpiącym fizycznie, psychicznie lub posiadającym inne dolegliwości. Słowo Boże objawia nam bowiem, że te wszystkie okoliczności w tajemniczy sposób „objęte” są czułością Bożą. Co więcej, wiara, która rodzi się podczas katechezy ze spotkania ze słowem Bożym, pomaga nam doświadczyć i uznać, iż życie ludzkie jest godne tego, aby je w pełni przeżyć, także wtedy, gdy jest dotknięte cierpieniem.

Bibliografia: Die Deutschen Bischöfe, *UnBehindert Leben und Glauben teilen. Wort der deutschen Bischöfe zur Situation der Menschen mit Behinderungen*, 12.03.2003 r., w: „Die deutschen Bischöfe” nr 70, Bonn 2003; Kiciński A., *Entwicklung der religiösen Bildung von Behindertenkindern in Polen*, „Keryks” 13(2014), s. 85-100; tenże, *Catechesi e persone „toccate” dall'autismo*, „Fides et Ratio. Rivista di scienze religiose” 7(2014), nr 1, s. 73-85; tenże, *Autism*, w: *Encyclopedia of Christian Education*, red. G.T. Kurian, M.A. Lampport, New York-London: 2015, s. 106-107; tenże, *Autyzm. Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych i katecheza*, *Kat* 59(2015), nr 12, s. 5-16; tenże, *Katecheza osób z niepełnosprawnością intelektualną*

w Polsce po Soborze Watykańskim II, Lublin 2011; Komisja Wychowania Katolickiego KEP, *Program nauczania religii w szkołach dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim*, Katowice 2004; Koselska-Kubiak H., *Poznańczyk. Życie i pedagogika specjalna Krzysztofa Marii Lauscha*, Sandomierz 2021; Lipiec D., *Pastoral Care of the Disabled in the Directory for Catechesis*, „Rocznik Teologii Katolickiej”, t. XIX(2020), s. 159-169; ; Prokopiak A., *Uczeń z zaburzeniami ze spektrum autyzmu na katechezie w szkole ogólnodostępnej*, ZFK 14(2014), z. 4, s. 61-68; Sosna K., *Jak przygotować dziecko z niepełnosprawnością intelektualną do I Komunii Świętej?*, Gniezno 2009; United States Conference of Catholic Bishops, *Pastoral Statement of U.S. Catholic Bishops on Persons with Disabilities*, Washington 1989; United States Conference of Catholic Bishops, *Guidelines for the Celebration of the Sacraments Persons with Disabilities*, Washington 2002; Ufficio Nazionale della Conferenza Episcopale Italiana per la pastorale della sanità, *Talità kum. Il disabile e la Chiesa accogliente*, Bologna 2001.

ks. Andrzej Kiciński

KATECHEZA OSÓB Z ZESPOŁEM ASPERGERA

Zespół Aspergera (ZA) to odmienny od powszechnego wzorzec rozwoju człowieka (J. Ławicka), mieszczący się w tzw. spektrum autyzmu. To inna ścieżka rozwojowa. Wprawdzie podobne określenie nie jest jeszcze dość popularne, bowiem częściej ZA definiuje się jako zaburzenie neurorozwojowe, całościowe zaburzenie rozwoju czy zaburzenie osobowości, jednak takie sformułowania mają wydźwięk negatywny. Sugerują też, iż to, co jest zaburzone, domaga się naprawy, a co za tym idzie – zmiany zachowania, dostosowania, przez co łatwo zagubić prawdziwą pomoc, której potrzebuje ów uczeń. Może to również powodować nasilenie trud-

ności u osoby z ZA, ponieważ jej naturalny sposób reagowania w pewnych sytuacjach na siłę wyhamowany czy utajony przyczyni się do kolejnych zachowań, uznawanych przez otoczenie za niewłaściwe. Tymczasem wszelkie działania terapeutyczne winny prowadzić do ułatwienia funkcjonowania w różnych społecznościach, a także usprawnienia w sferze komunikacji, zainteresowań i aktywności oraz relacji społecznych. Są to trzy sfery stanowiące tzw. triadę autystyczną, w których można zaobserwować objawy ZA. W odniesieniu do sfery komunikacji trudności mogą dotyczyć zarówno komunikacji werbalnej (specyficzny sposób wysławiania się, dosłowne przyjmowanie komunikatów, trudności z rozumieniem metafor), jak i niewerbalnej (nieadekwatna mimika, postawa, układ ciała, gestykulacja oraz trudności w odczytywaniu uczuć innych ludzi). Odnosnie do zainteresowań można zauważyć ograniczone upodobania (nazywane czasem fiksacjami, choć bardziej adekwatne będzie pojęcie fascynacji), powtarzalność zachowań, sztywne trzymanie się procedur i rytuałów. W odniesieniu do relacji społecznych osoby z ZA miewają ograniczoną zdolność tworzenia relacji – problemy pojawiają się zarówno w inicjowaniu, jak i podtrzymywaniu tych relacji.

Dla lepszego zrozumienia specyfiki zespołu Aspergera przydatne jest posłużenie się analogią do systemu operacyjnego w technologii. Fakt, iż oprogramowanie jednego systemu nie będzie działało na innym sprzęcie nie oznacza, że sprzęt jest zepsuty czy mniej wartościowy; potrzebuje jedynie właściwego dla siebie programu. Stąd w środowiskach działających na rzecz ZA popularne jest określanie go mianem alternatywnego systemu operacyjnego. Poruszając kwestię definiowania zespołu Aspergera, warto również zwrócić uwagę na określenia błędne bądź zaciemniające rzeczywistość tego wzorca rozwoju. Zdecydowanie należy